

»SKERLIĆ, TAJ KRVAVI...«

Milivoj Nenin

POLJA će u narednih nekoliko brojeva objavljivati pisma upućena Svetislavu Stefanoviću iz pera Stanislava Vinavera, Milana Čurčina, Milana Savića, Isidore Sekulić, Marka Cara, Vladete Popovića, kao i nekih manje poznatih ličnosti.

Na taj način će se nedovoljno istražena — kontraverzna — ličnost Svetislava Stefanovića (1877—1944) osvetliti i iz drugog ugla. Naravno, to su samo kockice mozaika koje će govoriti i o onima koji ih slažu; ali najpre ćemo gledati sliku preko koje se nije nataložila nikakva druga boja.

U tom »prvom gledanju« se krije čar čitanja ovih pisama.

U zaostavštini Svetislava Stefanovića (dêlu koji se nalazi kod Antona Stefanovića) sačuvano je desetak pisama Stanislava Vinavera.

Po svojoj prilici Vinaver i Stefanović su počeli svoje dugogodišnje prijateljstvo prepiskom. Naime, posle Stefanovićeve izuzetno afirmativne kritike (»Mjeća knjiga stihova Stanislava Vinavera«, *Letopis Matice srpske*, 1911. knj. 286,

str. 81-83), Vinaver se, pretpostavljamo, prvi put javio Stefanoviću. U tom pismu se zahvaljuje i posvećuje svom kritičaru pesmu »Smrt tišine«. Kasnije će u istoimenoj zbirci »Smrt tišine« objavljenoj uz knjigu »Misli«, Vinaver posvetiti Stefanoviću još jednu pesmu: »Misao«. (I na taj način će Vinaver podvući svoje poštovanje prema svom starijem prijatelju — Dučiću, Rakiću i drugima, posvetio je samo po jednu pesmu.)

Interesantno je pratiti u ovim pismima i začetak Vinaverove ideje o pokretanju ankete o »Antologiji novije srpske lirike« Bogdana Popovića. Na tu anketu koju je Vinaver pokrenuo pod pseudonimom Trajko Ćirić, jedini je odgovorio Svetislav Stefanović. (»Odgovor g. Svetislava Stefanovića o Antologiji novije srpske lirike Bogdana Popovića«, *Pijemont*, br. 258, 18. IX 1912.) Iako željno očekivana, Isidora Sekulić se nije oglasila.

Čini nam se da je susret između Vinavera i Stefanovića obeležio početak druge moderne: kao da je preko Stefanovića i Laza Kostić došao u Vinaverov vidokrug. Ovde se zapravo kriju temelji knjige »Zanos i prkosi Laze Kostića« Stanislava Vinavera.

Poslednje Vinaverovo pismo Svetislavu Stefanoviću, koje je sačuvano, upućeno je iz Berlina, povodom smrti Stefanovićeve žene Milane, sa kojom je bio u braku od 1900. godine.

Pisma, sem ovog poslednjeg, nisu datirana. Pokušali smo da ih poredamo hronološki, a kao orijentir služili su nam tekstovi koji se ovde pominju. (Isidora Sekulić; »Veljko Petrović kao pripovedač«, *LMS*, 1913, kl. 294, sv. 4, str. 25-54. Vinaver je pisao o Stefanovićevoj poeziji u *Štampi* 2. VII 1912, XI, 180, povodom knjige »Sunce i senke«, a pesnik koga Stefanović dobro poznaje i zbog koga treba da čita *Štampu* je Vladislav Petković Dis. Vinaver objavljuje tekst: »Trijalog o iskrenosti, G. Jovanu Skerliću, koji je u nas prvi pokrenuo ovo nerešeno pitanje. / Članak o Dis-u, čije mi se neke pes-

me meni lično vrlo dopadaju *Štampa*, 22. VII 1912, XI, 200.)

Sva Vinaverova pisma, izuzev poslednjeg, upućena su u Obrenovac, gde Stefanović tada živi. U nekoliko pisama nismo uspeali da pročitamo poneku reč, što smo, naravno, obeležili.

Inače, Vinaver piše Siva, a ne kao što je uobičajeno Siva.

Uz ova pisma, dakle, nudimo samo osnovne informacije.

DESET PISAMA STANISLAVA VINAVERA SVETISLAVU STEFANOVIĆU

I

Poštovani gospodine,

U isto vreme kada sam poslao onu kratku kritiku na vaše pesme u *Štampu* bio sam dao i uredništvu *Dela* jednu pesmu muzičku, vama posvećenu.

Primih *Delo* ali ni te pesme ni drugih u njemu nema. Ovaj, za mene, čudni fakat, lišava me te prijatne dužnosti da vam na jedan manje banalan način izrazim što pre osećaje duboke simpatije povodom laskavog i pronicljivog prikaza moje knjižice. Stvar je bila od jedva tri strane, ali, meni se čini, niko nije jasnije, shvatljivije, lepše iskazao u rečima ono što sam ja zaista hteo i pokušao. Pesma, koju sam vama posvetio, birana je između sviju, i jedva sam se rešio da to bude baš ona. Učinila mi se najlepša i zato sam je uzabrao za vas.

Pošto je ona vaša svojina to vam je šaljem, a *Delo* će je svakako doneti uskoro. (Ako je ne donese — što bi bila za mene zagonetka — onda bih je poslao sa drugim pesmama, kad im dode vreme, u *Glasnik* ili *Zvezdu*)

II

Poštovani gospodine,

iskreno me raduje što će *Letopis* vaše pesme objaviti, tako ću ih valjda u celini moći čitati (valjda ćete ih preštamovati odmah). Kada sam ja u *Štampi* napisao onaj sumarni pregled vaše knjige, učinih to čim

mi knjiga dode do ruku, onog časa, ne pregledavši čak pesme nego govoreći o njima po sećanju iz ranije literature. Žurio sam jer mišljah: sad će biti kritika, kritika, bože moj; a ja htediti da budem prvi koji obznanjuje ono što sam govorio do promuklosti u *Književnom Glasniku* u redakciji, pre dužeg vremena; da vi imate motiva kolosalnih, tourefel — isch kako kažu podanici Vilhelmovi. Naročito sam to rekao za »Poslednji korak« koji je jedan pesnički gest kakvog ja ne znam. Ali — kritike ni od korova! Ima nečeg trulog u državi Danskoj! Uskoro, nadam se, jedna anketa, koja je slučajno meni pala u glavu, a mogla je isto tako i u vijugama drugog kakvog inteligentnijeg mozga izbiti — uskoro će, nadam se, pročistiti Augijevu štalu! Samo za to treba Herkule. Vi, g-ca Sekulić, moja malenkost — eto prvog trojstva! Brama, Višnu i Siva! Vaš odani stanislav Vinaver (Siva).

III

Dragi gospodine Stefanoviću,

Smatrao bih za najveću čast kada bih moju skromnu ali za nas veoma potrebnu anketu i važnu, mogao otvoriti vašim imenom, kao pesnikom od svih srpskih najkulturnijim i najnačitanijim.

Dajte mi makar nekoliko reči. Ako Vam je zgodnije možete odgovoriti sad na jedan samo deo ankete ili napisati ono što vam se dopada napisaču. Nestrpljivo očekujem odgovor!

Vaš odani poštovalac
Stanislav Vinaver

IV

Poštovani gospodine, sa oduševljenjem sam pročitao prolog vaše Buntovne Pesme. Meni to izgleda zaista kao jedan prolog, kao štimovanje orkestra iz koga će da grunu svetli i jasni gromovi. Meni ovo izgleda tek kao tama i magla koja umotava zvezde što će iz te dostojanstveno da postanu. Zaista, vi ovde tek govorite o sebi, a, ako se ne varam po onome što nazirem u stihovima, tek će da dodu pesme same prirode, prirodnih neobuzdanih moći i neke opšte — čovekove neizrazljive težnje: da »zakuje svoju dušu za nebo«. Hvitmanovski upoređenje!

Sa nestrpljenjem očekujem vaše dalje pesme i nadam se da ćete mi celinu poslati, čim se javi. G—ca Isidora se pobeogrдила t. j. odšabacila se, nisam joj mogao dati pesme. Za g. Skerličevu knjigu ništa ne znam, još je ne videh očima. Teško i kuku njemu ako je takav kakav vi kažete. »Sva nas Bosna pomiriti neće ni sva Bosna ni Hercegovina!«

Vaš odgovor na moju anketu sa **najvećim nestrpljenjem očekujem** (makar jedan deo pošaljite), **možete tu otvoriti i za g. J. Skerliča raku duž celog Pijemonta**. Samo što žučnije. Iskreno vas pozdravlja vaš odani Stanislav Vinaver.

Čitajte **Štampu** biće govora o jednom srpskom pesniku koga vi dobro poznajete.

Imam i ja nešto slično vašoj pesmi, ali prozno u »Mislima« o slobodi.

V

Poštovani gospodine,

Danas dobih vaše pismo. Štamparske pogreške! Ne m'er parlez p'as! One poslednje moje pesme u **Delu** samo bi roditeljsko oko moglo prepoznati, toliko su, kukavne, onakažene! Mesto: **Kob** je ona ista: oni pišu

Kad je ona ista, (!)

mesto: Pa led slama, mala pobeglica

Na led (!)

mesto krt oni pišu krut! mesto crvi noći oni pišu noću crvi! i hiljadu drugih grešaka kojih se ne sećam na pamet (jer sam od muke uklonio **Delo** iz moje sobe). Povodom onog što mi pišete o uspehu, sećam se ovih interesantnih stvari: Var Duck je danas najčuveniji Wagner—Lénger. On peva i u (nečitka reč). Međutim je jadnik tako izgubio glas da on više i ne peva nego govori. Bedno mi je bilo slušati tu ruinu! Još malo pa će slični udes zadesiti Karuza, u kome sam se takođe razočarao! Isto sa Lucierre Bre'val. Slava im se razvija isto kao i vrednost, na taj način da je **zbir uvek isti — zbir slave i vrednosti**. U Franquu Coppie je ceo jedan spev napisao o sličnostima jedan matematičar—astronom koji je sad kretan a svi se listovi na njega obraćaju. (nečitka reč) Hearu Fabre, koji je celog života crkavao od gladi, sad, pak u 90 o.j. godini, potpuno izlapeo, steće slavu i svi ga intervjuju. Izgleda da je slava eho zasluge u oba smisla (prvo izazvana zaslugom, drugo samo eho).

Što te nove stihove negde ne »trukujete«.

Bos. vilu ću danas čitati.

Šta velite o onim kretenizmima g. Živojina Perića? Iskren pozdrav od vašeg još iskrenijeg poštovaoca

Stanislava Vinavera.

VI

Poštovani gospodine,

Vrlo mi je milo što svoje rapsodije štampate i zadužite me, ako ih, kako to pišete, meni uspošljete. Ja sam se veoma zainteresovao: šta li to može biti, sudeći po vašim pismima u vama se dovršila neka revolucija i vi ste se rešili da budete njen Mišle ili, kako to g. Brana Petronijević, u poslednjoj svesci **Dela** kaže: Mihelet.

Mene je ne malo začudio, inače meni simpatični (ne poznajem ga lično) g. Pandurović, taj kritičar koji se usudio da sa jedne zvezde više na sunca. Ima jedna linija visokoučenosti koja nas je zahvatila još iz doba kada je Konstantin Filozof pisao žitija despotska. Svaki ima neku Ahilovu petu u toj Wiehtig tueri sa načitanošću. Oni koji sriču tek na jeziku Kornejevu, kao g. Curčin, prevode pesnike čisto francuske, sa čisto francuskom dikcijom, ritam i mentalitetom (Gostan); oni kojima je nemački jezik knjiga sa sto devedeset i devet pečata govore, kao g. Skerlič, o »dosadnim« nemačkim pesnicima i njihovim metodama. Izgleda da g. Pandurović nije uspeo da se oslobodi te osobine koja čini da se čovek (u nas) koji nije video ni jedne galerije (sem treće u nar. pozorištu) usuduje pisati o slikarstvu a klippan koji nije video ni sliku Pariza na anzis-karti, — o Armanu Divalu »nedovoljno Parizliji, jer Parizlija se drugče ponaša...« (govor je o francuskom nekom glumcu).

Ja imam Tanchritz — ovu svesku Rosetijevu i ni dan danas nisam u stanju da otkrijem kakve sličnosti ima između te dve poezije, vaše, mislene i nekako **kantovske** (misli u jednom jeziku koji muči i koji tek tada pruža draži traženja i nalaženja) i poezije pisca božanstvenih balada, isključivo melodičnih i ekscentričnih u svojim jezičkim kombinacijama refrenima. Samo vaše pesme o brezama mogle bi doći u tu familiju, ali i to samo za to što su u Evropi (i svugde) vladari svijui zemalja donekle jedni drugima rod. Ja sam se rešio da protrađem sličnost između vaše npr. ili g. Pand-eve poezije i — sijamske. Tvrditi je tako lako od kako je došlo doba »impersonizma« tj. nedokumentovanih ljudi u ulozi esteta. Mislim na naše prilike. G. Perićev članak napisan je seljački, vulgarno, banalno i neknjiževno. I za jednu parodiju na samog sebe treba više duha. Neke vaše ideje, izložene na jedan veoma kristalan, **pedagoški** način, meni ne izgledaju tačne. Ali neću da vam kažem od jedan put sve što znam. Do viđenja!

Vaš iskreni poštovaalac
S. Vinaver

Jadna G-ca Sekulićeva.

Moja dva dela misli, u dva broja **Dela** nisu odvojeno odštampana.

VII

Dragi gospodine Stefanoviću,

Vašu sam kartu dobio i ona me je veoma dirnula i obradovala jer po ogorčenome tonu vidim vaše simpatije. Ali konstatujem da ste vi mnogo ključaliji nego ja. Ja se nisam gotovo ništa naljutio za onu noticu, samo mi je bilo krivo što je pisana mala fide tj. baš ono što ja hoću hteti kao svoje, kazati prvu polovinu moga, i triumfovati. Uostalom što može da naljuti to je jaki samopouzdan ton nekog koji se igra sa Sonserterdansk, pravi se da više zna no što zna, i čak da nešto zna što neće da kaže. Moj je otac u jednoj političkoj borbi imao to. Stalno su pisali po novinama: idući put pisaću šta znam o njemu!; ko je i šta je!

Ja mislim da je Ahil (le bouillant Achile) imao pravo kad se naljutio na Grke, ali on ode iz boja — a Grci su se ipak bili, živeli, i slavili. Pa zašto ići, pa bilo to čak i iz **Vile**. Treba pustiti, kod nas, svakog da lupeta šta hoće, ali treba u isto vreme i sam govoriti.

Svakako, vaš je položaj u toliko ovde drugčiji što ste Vi kao neki urednik. To je kao da u bolnici koja stoji pod vašim okriljem, meću prljav prst u ranu.

Što se mene tiče

Oderint dum metnant!

Jedino me čudi od kud to?

Ima neka čudna inercija koja se brani od svega jačega, ne zato što to jače napada, no što to jače postoji. Valjda zbog stahovanja. Svakako hvala vam na tako energičnom zauzimanju, nečitak završetak rečenice)

Mnogo vas
pozdravlja vaš
Stanislav Vinaver

VIII

Dragi i poštovani Gospodine

Krivo mi je veoma što ne idete još za Beograd ipak je bolje no čamiti u Obrenovcu.

Da sam ja na vašem mestu ja bih knjigu proze izdao neodložno izdao, samo razume se, ne velike zapremine, malo ali jako. Neka napadaju, to apsolutno ništa ne čini, naročito vi u srpskoj literaturi nemate šta da izgubite, Skerlič, taj krvavi (u stvari vodnjikavi ali je fraza lepša) Fougquier Tirvitte izrekao vam je presudu, vas već vuku u zatvorenim kolima na giljotinu: šta vi možete da izgubite ako iz tih kola, ustavši obratite se gomili oko vas.

Gospodi Isidori desila se velika nesreća: umro joj je muž — i za to mi je čisto neugodno da ikakvu pakost (rosserie) za nju kažem, ali ipak se ne mogu uzdržati da kažem da, ako je o Beljku pisala laudativne (pohvalne) studije ona ili nema učina — znači da sve što je dosad pisala jeste uspeo laganje, du chigne' — ili su po sredi neki drugi afiniteti. — U sve sam duboko ubeden što kažete za rat, o velikom vremenu, povodom romana — ali se te stvari ipak ne mogu, mislim, u nekoliko reči poslati ad acta, stvar dejstvuje i dalje — pa kad dode ono novo vreme (sa romanima) znači da je tu našla minimum otpora i upela se u to novo vreme. Nisam jasan, ali pošto je ovo samo za nas, a ne za vasseljenu, to mislim da bi i vi i ja trebali sebi da dopustimo, fini prijatni i otmeni i prezirni ukus za nejasnim — neizmučeni, a mi nismo profesori!

Mnogo pozdrava

vaš S.

IX

Dragi i poštovani gospodine,

neobično mi je milo da ste ipak ušli u Skerličevu istoriju književnosti, jedan Skerlič od kad vas guta još vas nije progutao. Moramo Vas prečiti radiumom. ¹ Ono što je za vas napisao pokazuje da taj čovek ipak ima volju i energiju i da hoće da razume, zbolja treba se diviti toj ograničenosti koja se u pomamnom trku uputila na sve ekvatore i polove. Samo se bojim da to nije napamet rekao — dakle ne plod lomljenja glave. Što Dis-a nije metnuo to je jedna besprimerna svinjarija. Za mene ne treba vam biti krivo, jer je to druga stvar — ja sam najmlađa generacija i kada sa Gulijem aufidijem ukrstim gvozde potreba su ne dva reda nego ceo jedan Korioli. Kao što vidite čitam Šekspira! Zbilja ima božanstvenih stvari i Laza Kostić — s kojim ste upoređeni — ima velikih zasluga što je počeo prevodenje. Ceo **Knj. Glasnik** zna toliko engleski koliko i metamorfozirana Evropa Ciceronov jezik i da se od tih čekala...

Je ne vene pas me faire de la bile.

Šelep se služi rečima nezavisno od njihovog prizemnog značenja, sve što je prozaično u jednoj reči on, odvajajući je drugoj neadekvatnoj, uopštava (nečitka reč) samo pesnički smisao reči, oplemenjava ih kao kralj paža. Lepota ogromne jer je ne sprema, nego prosto izgleda da crpi, uzme kad mu se htedne. Kako možete da živite u Obrenovcu kad postoje Pariz, Rim, Napulj, Venecija? Zar se to niste upitali? Ima toliko smešnih stvari na svetu! Na pr. zašto smo baš na zemlji a ne na nekoj drugoj planeti! Je li vas kad to začudio! Pozdrav od vašega

S.

¹ Stefanovitsh, sanse radium (Curie coW)

Berlin, 26. 7. 1931.

X

Dragi prijatelju

Već od dužeg vremena, čim mi je mama javila u jednome pismu o Vašem teškom gubitku hoću svaki dan da Vam pišem. Reči su toliko slabe i pretenciozne! Sve liči na neki savet ili maksimu! Bol se nosi večito: treba li govoriti o njemu ili ne — ne znam! Kako da se zaboravi nešto što je sastavni deo našeg bića?